

Digitala tjänster – kultur, information & kommunikation

Helena Francke

Helena Francke är universitetsadjunkt i biblioteks- och informationsvetenskap vid Högskolan i Borås och disputerade våren 2008 på avhandlingen (Re)creations of Scholarly Journals. Hon är programansvarig för masterutbildningen Digitala tjänster – kultur, information & kommunikation.)

Digital Services – Culture, Information & Communication

In the autumn of 2009, the Swedish School of Library and Information Science at the University of Borås will launch a new master's programme: Digital Services – Culture, Information & Communication. The programme is focused on services and tools in digital environments. This article describes the aims and direction of the programme as well as how it has been developed.

Under senare år har det virtuella rummet kommit att alltmer komplettera det fysiska rummet, inte bara på bibliotek utan i många andra kultur- och informationsverksamheter.¹ När man ska skriva om dessa digitala miljöer och deras betydelse är det lätt att hamna i överdrivet teknikentusiastisk retorik och oreflekterad jargong. Men faktum kvarstår att den digitala tekniken har öppnat nya möjligheter och kanaler för den verksamhet som bibliotek och andra kultur- och informationsverksamheter bedriver. I många fall har villkoren för verksamheten rentav förändrats i grunden. En tidskrift med fokus på just teknik i

bibliotek – Library Technology Reports – har i temanummer under det senaste ett och ett halva året belyst aktuella ämnen som virtuella världar, öppen källkod, användningen av samkataloger som lokala kataloger, mobila tjänster, content management systems, spel, digitalt bevarande samt metoder för virtuellt samarbete inom en organisation. Detta kan säga något om det intresse som finns inom inte minst biblioteksvärlden för hur man kan nå användare i nya miljöer – i mobilen, i Second Life, i Facebook, via digitala samlingar och i sportaffären² – men även om hur nya grupper av användare kan lockas till det fysiska biblioteket för Guitar Hero-maraton eller för att använda trådlösa nätverk. Vidare kan bibliotekens interna organisation av samlingar och personal förändras av digitala lösningar. Liknande initiativ för att ge användare tillgång till information, samlingar och kulturella aktiviteter finns även inom biblioteken närliggande organisationer inom kultur- och informationssektorerna.

Ett sociotekniskt perspektiv

Att ”erbjuda tillgång” är emellertid inte okomplicerat. Att tekniken finns för att massdigitalisera kyrkoböcker eller för att låta histo-

---

¹ Jag vill tacka Mats Dahlström för värdefulla kommentarer på texten.

² Ytterligare scenarier finns i exempelvis Malmö högskolas biblioteks kartläggning Mobila strategier från 2007.

rieintresserade tagga och bidra med bakgrund till historiska föremål i databaser betyder inte att folk med nödvändighet kommer att ta del av det digitaliserade materialet eller bidra till vår kunskap om föremålen. Erfarenheter har visat att det inte är helt enkelt att få forskare att lägga in sina artiklar i öppna arkiv eller att få kommuninnevånare aktiva i diskussioner på bibliotekswebbplatser. Här spelar naturligtvis till att börja med kännedom om tjänsten en roll – om jag inte vet att en tjänst existerar kommer jag inte heller att använda den. Men sociala och tekniska faktorer samspekar på intrikata vis. Nancy Van House framhåller till exempel att ett ”digitalt bibliotek inte bara är en ny teknik eller organisatorisk form utan förändrar den sociala och materiella grunden för kunskapsarbete och relationerna mellan människor som använder och producerar informativa artefakter och kunskap” (Van House 2003, 272; min övers.).

Just interaktionen mellan sociala, tekniska och organisatoriska aspekter när det gäller att utnyttja digitala tekniker i bibliotek och närliggande verksamheter är en av de teoretiska utgångspunkterna för utformningen av ett nytt masterprogram på 120 högskolepoäng vid Institutionen för biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan (BHS) vid Högskolan i Borås. Programmet har namnet Digitala tjänster – kultur, information & kommunikation³ och vill göra det möjligt för studenterna dels att skaffa sig grundläggande tekniska kunskaper och den överblick över olika existerande verktyg och system som behövs för att göra välgrundade val vid implementering av olika nu existerande och framtida digitala tjänster i kultur- och informationsverksamheter, dels att ställa frågor, analysera och förutse problem med dessa

tjänster. Särskilt fokus ligger just på användandet av tjänsterna – hur användarens intressen tillvaratas i planering och drift av tjänsten.

På senare tid har användaren som en kapabel medspelare i olika typer av digitala tjänster fått mycket uppmärksamhet. Med olika former av deltagandekulturer är det idag mindre självklart än tidigare vem som är producent och vem som är konsument av en artefakt eller tjänst, eller hur den kommer att utnyttjas. Gränserna mellan expert och amatör utmanas i vissa miljöer, om än kanske inte i den utsträckning som stundtals hävdats. Denna spännvidd i digital kompetens, tid och eget engagemang hos användarna av en tjänst ställer krav på hur den utformas och introduceras, liksom på synen på den egna yrkesrollen. Detta är en problematik som många av kurserna i det nya masterprogrammet kommer att behandla.

Anställningsbarhet och professionsanknytning

Sedan 2007 har det svenska högskolesystemet anpassat sig efter den så kallade Bologna-deklarationen (1999) för att öka mobilitet mellan de europeiska länderna genom att göra utbildningssystemen mer lika och underlätta för studenter, lärosäten och arbetsgivare att bedöma vad som ingår i en utbildning. Detta har medfört att Sverige nu har en struktur med tre huvudsakliga nivåer för högre utbildning och examen:

- grundnivå, som kan resultera i en kandidatexamen,
- avancerad nivå, som leder till en masterexamen, samt
- forskarnivå, som ger en licentiat eller doktorsgrad.

³ Mer information om Digitala tjänster – kultur, information & kommunikation finns på <http://www.hb.se/bhs/utbildning/digitalatjanster> samt på bloggen <http://digitalatjanster.blogspot.com>.

I dagsläget sker exempelvis bibliotekarieutbildningen i Sverige på såväl grundnivå som avancerad nivå, beroende på om studenterna sedan tidigare har en examen eller inte.

Det som är nytt med de två masterprogram som Bibliotekshögskolan startar till hösten, Digitala tjänster samt den internationella och mer organisationsinriktade Digital Library and Information Services,⁴ är att de båda två utgör vidareutbildningar för personer som redan har en bibliotekarieutbildning eller (för masterprogrammet Digitala tjänster) en utbildning och/eller yrkeserfarenhet från annan verksamhet inom kultur- och informationsområdet. Utbildningarna riktar sig alltså inte till den som vill bli bibliotekarie utan till den som är bibliotekarie (eller har ett näraliggande yrke) och som vill utveckla sin kompetens ytterligare. Målet med utbildningen i Digitala tjänster är att den ska leda till att studenterna utvecklar kvalificerade kompetenser med relevans för olika delar av det biblioteks- och informationsvetenskapliga fältet och närliggande verksamheter. De ska efter avslutad utbildning ha goda kunskaper för att utifrån användares och institutioners behov kunna utveckla, underhålla och värdera digitala miljöer och verktyg. Utbildningen ger också behörighet och en god grund inför kommande studier för den som vill gå vidare med forskarstudier.

Högskolan i Borås har visionen att vara ett professionslärosäte. Exakt vad detta innebär och vad som avses med en profession kan och bör problematiseras (se t.ex. Nolin 2008), men i detta sammanhang handlar det om att forskning och utbildning sker i samspel med aktörer utanför högskolan, exempelvis offentliga verksamheter och näringsliv (jmf. Hög-

skolan i Borås 2008). Ambitionen att öka samarbete mellan forskning/högre utbildning och näringsliv (brett tolkat) delas av forskningsfinansören Stiftelsen för kunskaps- och kompetensutveckling (KK-stiftelsen), som bland annat stödjer utvecklingsarbete för magister- och masterutbildningar som bedöms ha inriktning mot de behov som finns inom näringslivet (KK-stiftelsen i.å.).

KK-stiftelsen utlyste 2007 stöd för att utveckla nya masterprogram. På Bibliotekshögskolan genererade detta genast idéer om att utveckla en utbildning som erbjuder avancerad kompetens för yrkesverksamma. Programmet kunde utnyttja erfarenheter från en del av de fristående kurser som institutionen hade erbjudit inom exempelvis digitalisering av kulturarvet (se Dahlström & Doracic 2009)⁵ och elektronisk publicering och dessutom kopplas till befintliga forskningsprojekt. Dessutom ligger KK-stiftelsens idé, med krav på nära samarbete med externa samarbetspartners, väl i linje med och konkretiserar idén om ett professionslärosäte. En arbetsgrupp tillsattes med representanter för Bibliotekshögskolan, Kungl. biblioteket och Stadsbiblioteket i Göteborg. Senare tillkom Bibliotekstjänst AB, Svensk biblioteksförening och Bibliotek och Läranderesurser vid Högskolan i Borås. En ansökan ställdes samman, som lyckades utverka utvecklingsmedel från KK-stiftelsen. Dessa medel har varit avgörande för att alla parter ska ha kunnat ta en så stor del i utvecklingen av programmet som vi har strävat efter. Det var också viktigt och uppmuntrande att KK-stiftelsen ville satsa på utbildningar för kompetensutveckling inom kultur- och informationsområdet där mycket av verksamheten sker inom offentlig sektor.

⁴ Mer information om Digital Library and Information Services finns på <http://www.hb.se/bhs/digitallibrary>.

⁵ Denna artikel av Mats Dahlström och Alen Doracic rekommenderas för den intresserade för en översikt över nordiska kurser om digitalisering av kulturarvet och referenser till internationella översikter över utbildningar inom områdena digitalisering och digitala bibliotek.

Utbildningens utformning

Under det senaste året har samarbetsparterna arbetat intensivt med att planera utbildningens upplägg och kurser samt med att informera om den. En viktig aspekt att ta hänsyn till har varit att många av utbildningens studenter kommer att vara yrkesverksamma och tanken är att man ska kunna fortsätta vara det, även om man får gå ner något i arbetstid för att hinna med studierna. Av denna anledning ges utbildningen på halvfart och på distans, med ett par träffar varje termin. En masterutbildning omfattar vanligen två års heltidsstudier, vilket när man läser på halvfart blir fyra år.

Programmets första år inleds med kurser där studenterna utvecklar en förståelse för de tekniska, sociala och kulturella sammanhang och praktiker som påverkar området digitala tjänster. Bland annat studeras den historiska utvecklingen av digitala medier och tjänster och deras plats i samhället, XML- och databaserade tekniker samt utveckling, implementering och utvärdering av digitala tjänster från ett användarperspektiv. En viktig kompetens för att kunna tillämpa sina kunskaper i utveckling av nya digitala tjänster är förmåga att arbeta systematiskt och att kunna planera, dokumentera, rapportera och utvärdera vad man gör. Av denna anledning ingår en kurs i projektledning liksom en kurs i metoder för forskning och utvecklingsarbete. Programmets senare kurser återknyter till projektformen, framför allt i ett verksamhetsförlagt projektarbete som ligger terminen före examensarbetet och som kan samordnas med detta. I detta projektarbete kommer studenten att samarbeta med en verksamhet inom kultur- och informationsområdet, antingen genom att gå in och utföra en del i ett befintligt utvecklingsarbete för att ta fram en digital tjänst eller genom att själv genomföra någon del som man inom organisationen inte själva har tid eller kompetens att göra, exempelvis i form av en förstudie eller en utvärdering av en di-

gital tjänst eller produkt. Utbildningen avslutas med ett examensarbete som även det kan utföras i nära samarbete med en organisation.

Dessutom innehåller programmet ett antal valbara kurser som fokuserar på särskilda tekniker eller områden där digitala tjänster förekommer. För att öka programmets flexibilitet kan de valbara kursernas form och innehåll komma att förändras väsentligt utifrån hur tekniker, tjänster och behov utvecklas framöver. Inför första omgången kommer kurserna bland annat att beröra bilddigitalisering och textkodning av kulturarvet; vetenskaplig publicering, open access och institutionella arkiv; sociala och interaktiva medier som arenor och redskap för kultur- och informationsverksamheter; digitala referens- och katalogtjänster; samt tekniker för att strukturera stora datamängder på ett sådant sätt att de kan tillgängliggöras och bevaras på optimalt sätt. Beroende på intresseområde och på vilken verksamhet man är aktiv inom kan studenten välja de kurser som passar bäst. I alla kurser kommer externa samarbetspartners att ha en viktig roll i att visa på problem, lösningar och goda exempel.

Framtiden

Året som gått har inneburit ett intensivt år av utveckling av kurser och av pedagogiska modeller som utnyttjar kollaborativa tekniker, av att slussa en ny utbildning genom alla erforderliga administrativa instanser samt av givande och inspirerande möten mellan samarbetsparterna. Våra framtida utmaningar ligger i allt det som ingår i att faktiskt driva och vidareutveckla masterprogrammet. En mycket viktig bit i detta ligger i att samverka med en breddad grupp av studenter och samarbetspartners så att kopplingen mellan utbildningen och professionella verksamheter kan leda till ett gemensamt utforskande av de digitala tjänster som ligger i framkant inom kultur- och informationsområdet. Jag vill därför ta

tillfället i akt att uppmuntra organisationer som är intresserade av att vara samarbetspartners i utbildningen att ta kontakt med mig så att vi kan diskutera framtida samarbete.

Referenser

"The Bologna Declaration of 19 June 1999: Joint Declaration of the European Ministers of Education."

(1999). The European Higher Education Area. Tillgänglig från http://www.bologna-berlin2003.de/pdf/bologna_declaration.pdf [2009-05-01]

Dahlström, M. & Doracic, A. (2009). "Digitization Education: Courses Taken and Lessons Learned." *D-Lib Magazine* 15:3/4 (March/April). Tillgänglig från <http://www.dlib.org/dlib/march09/dahlstrom/03dahlstrom.html> [2009-04-30]

Högskolan i Borås (2008). "Professionskonceptet." Borås. Tillgänglig från <http://tinyurl.com/d6xx2z> [2009-04-30]

KK-stiftelsen (inget årtal). "Magister- och masterutbildningar." Stockholm. Tillgänglig från <http://www.kks.se/templates/ProgramPage.aspx?id=530> [2009-04-30]

Mobila strategier (2007). En rapport från arbetsgruppen

Nya Medier. Malmö: Malmö högskola, Bibliotek och IT. Tillgänglig från http://dspace.mah.se:8080/bitstream/2043/4432/1/mobilastategier_bitmah2007.pdf [2009-05-01]

Nolin, J. (2008). *In Search of a New Theory of Professions*. (Rapportserien Vetenskap för profession ; 4). Borås: Högskolan i Borås. Tillgänglig från <http://bada.hb.se/handle/2320/4191> [2009-04-30]

Van House, N. A. (2003). "Digital Libraries and Collaborative Knowledge Construction." *Digital Library Use: Social Practice in Design and Evaluation*. A. Peterson Bishop, N. A. Van House & B. P. Buttenfield, eds. Cambridge, MA: MIT Press. 271-295.

SFIS höstkongress

INFOTrender 2009

hålls i Göteborg den 24–25 november 2009

Mer information kommer på

www.sfis.nu

Mötesplats Open Access 2009

för ett aktivt idé- och erfarenhetsutbyte

Mötesplats Open Access 2009 hålls i Uppsala den 26–27 november.

Mötesplats Open Access är två informations- och diskussionsdagar om högskolans elektroniska publicering som vänder sig till dig som arbetar med att göra högskolornas vetenskapliga och pedagogiska publicering tillgänglig genom fulltextarkiv, publiceringsdatabaser, e-tidskrifter, digitala läresurser etc. Du kan vara forskare, lärare, student, bibliotekarie, IT-specialist, jurist eller ha en ledande befattning inom högskolan.

•

Kongressen arrangeras av utvecklingsprogrammet OpenAccess.se vid Kungl. biblioteket och Uppsala universitetsbibliotek och genomförs i samverkan med tidskriften InfoTrend.

•

För mer information, se www.openaccess.se